

Ο ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΣ ΝΑΟΣ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ

Ἰ Χριστιάνοι σήμερον εἶνε μικρὸν χωρίον ἐπὶ τῶν κλιτύων τοῦ ὄρους Αἰγάλεω τῆς Τριφυλίας ἀριθμοῦν περὶ τὰς ἐβδομήκοντα μόνον οἰκογενείας.

Κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας ἦτο πόλις πλουσία καὶ ἔδρα ἐπισκόπου τοῦ Χριστιανουπόλεως.

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ διοίκησις Χριστιανουπόλεως κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Φραγκοκρατίας (1222) περιελάμβανε τὰς πόλεις Βελίγοτση καὶ Ἀρκαδιά, ὡς ὠνομάζετο τότε ἡ Κυπαρισσία, καὶ ἦτο μία τῶν ἑπτὰ ἐπισκοπῶν τῶν ὑπαγομένων εἰς τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Πατρῶν.

Εἷς δ' ἐκ τῶν ἐπισκόπων τῆς Χριστιανουπόλεως, σύγχρονος τοῦ Μηνιάτου, διεκρίθη τόσον πολὺ ἐπ' ἀρετῇ καὶ εὐσεβείᾳ, ὥστε ἡ Ἐκκλησία κατέταξεν αὐτὸν μεταξὺ τῶν ἁγίων. Εἶνε ὁ Χριστιανουπόλεως Ἅγιος Ἀθανάσιος.

Περὶ τοῦ ναοῦ τούτου πολλοὶ μοῦ ἔλεγον, ὅτι ἐκτίσθη κατὰ τὸν τύπον τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀγίας Σοφίας, στηρίζοντες ἕως τὴν γνώμην αὐτὴν εἰς τὴν παράδοσιν, ἣτις ἀκόμη καὶ σήμερον συχνὰ ἀκούεται: «Ἁγία Σωτήρα τοῦ Μωριά κα' ἁγία Σοφία στήν Πόλη».

Ὅταν ὁμως ἐπισκεφθῇ τις τὸν ἐν λόγῳ ναὸν πείθεται εὐκόλως, ὅτι ἡ σωζομένη παράδοσις δὲν ἐδημιουργήθη ἐκ τῆς πρὸς τὸν τοῦ Θεοῦ Σοφίας ναὸν ὁμοιότητος, ἀλλὰ μάλ-
λον ἐκ τῆς φήμης, ὅτι καὶ οὗτος εἶνε μεγαλοπρεπῆς καὶ
ὠραῖος ὡς ἐκεῖνος.

Μολονότι ἡ μετάβασις ἀπὸ Κυπαρισσίας εἰς Χριστιάνους
δὲν εἶνε εὐκόλος, διότι, μὴ ὑπαρχούσης δημοσίας ὁδοῦ, ἀναγ-
κάζεται ὁ ἐπισκέπτης διερχόμενος δι' ἀτραπῶν καὶ φαράγ-

Μία ἀποψὶς τῶν Χριστιάνων καὶ τοῦ Ναοῦ.

γων καὶ διὰ μυρίων ἄλλων δυσκολιῶν νὰ φθάσῃ μετὰ
τριώρων τοῦλάχιστον ὁδοιπορίαν εἰς τὸ χωρίον, ἐν τούτοις
ἡ ἐπιθυμία νὰ ἴδω τὸν φημιζόμενον αὐτὸν βυζαντινὸν ναόν,
τὸ μόνον λείψανον τοῦ μεσαιωνικοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὴν
ἄλλοτε πλουσίαν ἐκείνην πόλιν, μὲ ἔπεισε νὰ ὑπερπηδῆσω
πάσας τὰς δυσκολίας ταύτας.

Μίαν ὠραίαν πρωΐαν Κυριακῆς τοῦ Ἀπριλίου 1925 ἀπε-
φασίσθη ἡ ἐκδρομὴ. Ὅλιγον πρὸ τῆς Ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου
ἐκκινήσαντες ἐφθάσαμεν εἰς Χριστιάνους. Ἦτο ἀκόμη πρωΐ.

Ἡ πλουσία ἐκεῖνη βλάστησις ἔλαμπε ὑπὸ τὸν ζωογόνον ἥλιον τοῦ Ἀπριλίου. Ἡ οἰκία τοῦ ἱερέως Παπα - Γιώργη ἐξησιμύσεν ὡς πρῶτος σταθμὸς, ὅπου φιλοφρονέστατα ἐγενόμεθα δεκτοί. Ἐκαθήσαμεν εἰς τὸν ἐξώστην τῆς οἰκίας βλέποντες πρὸς τὴν θάλασσαν, ἣτις ἀπέχει ἐκεῖθεν περίπου δῶρον.

Μεγάλη ἔκτασις ἀπλοῦται πλουσία εἰς βλάστησιν καὶ εἰς χρῶμα, δικαιολογοῦσα πληρέστατα τὸν ἄλλοτε ἐκεῖ πλούσιον

Ὁ Παπα - Γιώργης ἐφημέριος τῶν Χριστιάνων.

συνοικισμὸν. Νερὰ ἀφθονα ποτίζουν τοὺς κήπους τῶν Χριστιάνων καὶ κινοῦν τὸν νερόμυλον τοῦ Παπα - Γιώργη.

Ὁ Παπα - Γιώργης εἰδοποιηθεὶς ἔσπευσε ν' ἀφήσῃ τὴν ἐργασίαν του καὶ νὰ ἔλθῃ εἰς συνάντησίν μας. Μόνον ἀπὸ τὸν μαῦρον σκοῦφρον του καὶ τὴν μακρὰν καὶ ἀλευρωμένην γενειάδα θὰ ἠδύνατο κανεὶς νὰ μαντεύσῃ, ὅτι ὁ ὑποκλινόμενος καὶ χαιρετῶν ἦτο ἱερεὺς. Κατὰ τὰ ἄλλα ἦτο τέλειος τύπος μυλωνᾶ. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην πρὸ ὀλίγου εἶχε τελειώσει τὴν λειτουργίαν καὶ ἠσχολεῖτο εἰς τὸν νερόμυλόν του, διότι λόγῳ τῆς ἑορτῆς δὲν θὰ εἰργάζετο «στὸ χωράφι»! Ὄταν ἔμαθε τὸν σκοπὸν τῆς ἐπισκέψεώς μας, ἔσπευσε νὰ

κάμη τὴν νέαν ἐμφάνισίν του μὲ ρᾶσον ἀπροσδιορίστου χρώματος καὶ μὲ καλυμμαύχιον ἀπολέσαν σχεδὸν τὸ σχῆμα.

* * *

Μεταβαίνομεν εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ ναοῦ.

Εἰς τὸ μέσον σχεδὸν τοῦ μικροῦ χωρίου διακρίνομεν τὰ ἑρείπια τῆς ἄλλοτε ἀληθῶς μεγαλοπρεποῦς οἰκοδομῆς. Περιτοιχισμένος μὲ χαμηλὴν μάνδραν ἔχει τὴν εἴσοδον ἀκριβῶς ἀπέναντι τῆς ἀψίδος. Κατὰ τὴν Β. πλευρὰν τοῦ ἐκτίσθη πενιχρὰ καὶ μικρὰ ἐκκλησία ἐκ τοῦ ὕλικου τοῦ καταρρεῖσαντος ἤδη ναοῦ. Ἐπὶ δύο σχεδὸν ὥρας περιειργάσθημεν τὸ θαυμάσιον αὐτὸ οἰκοδόμημα καὶ εἶδομεν ὅλα τὰ μέρη αὐτοῦ. Ἐξ ὧσων δὲ ἀντελήφθημεν ὁ ναὸς οὗτος, εἰς μνήμην τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος, ἐκτίσθη ἴσως κατὰ τὸν πέμπτον ἢ ἕκτον αἰῶνα ἐπὶ τῶν βάσεων καὶ διαστάσεων ἀρχαίου δωρικοῦ ναοῦ.

Ἐκεῖ που εἰς τὸν χώρον τοῦ ἱεροῦ σφύζεται σπόνδυλος δωρικοῦ κίονος χρησιμεύσας πιθανώτατα ὡς στύλος, ἐφ' οὗ ἐστηρίζετο ἡ πλάξ τῆς Ἁγίας Τραπέζης.

Πλησίον τοῦ σπονδύλου τούτου ὑπάρχει τεμάχιον ἐνεπιγράφου ἀναθηματικῆς πλακός. Ἴσως καὶ αὕτη ἐχρησίμευσεν ὡς πλάξ τῆς Ἁγίας Τραπέζης. Κοσμεῖται μὲ ρόδακας καὶ ἱμάντας ἀρχαϊκῆς τέχνης. Ἀναγινώσκω τὰς λέξεις ΑΓΑΘΗ εἰς τὴν πρώτην σειρὰν εἰς τοιαύτην θέσιν, ὥστε εὐκόλως νὰ συμπληρώσω τὴν σειρὰν μὲ τὴν λέξιν ΤΥΧΗ. Εἰς ἄλλην σειρὰν ἀναγινώσκω τὰς λέξεις ΚΥΠΑΡΙΣΣΑΙΩΝ α ε ζ ο ΝΤΕΣ Δ ! ! ΣΩΤΗΡΙ ΕΣ . . Ἐκ τῆς ἀναθηματικῆς ταύτης ἐξ ἀσβεστολίθου πλακός συμπεραίνω, ὅτι πολὺ πιθανὸν ὁ ἀρχαῖος δωρικός ναὸς νὰ ἦτο εἰς τιμὴν τοῦ Διὸς Σωτῆρος. Κατὰ δὲ τοὺς Χριστιανικοὺς χρόνους τὸν ἀντικατέστησεν ὁ ναὸς τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ νεωτέρου Σωτῆρος.

Τὸ σχῆμα τοῦ ναοῦ τούτου ἦτο τὸ ἐπικρατοῦν τότε εἰς τὰς χριστιανικὰς οἰκοδομὰς σχῆμα τῆς Βασιλικῆς ἢ, ὡς ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν ὀνομάζεται, σχῆμα τῶν δρομικῶν. Ὡς φαίνεται ὁμως, μετὰ παρέλευσιν χρόνου πολλοῦ, τὸν δρομι-

κὸν τοῦτον ναὸν ἠθέλησαν νὰ μεταρρυθμίσωσιν αὐξάνοντες τὰς διαστάσεις αὐτοῦ καὶ δίδοντες αὐτῷ τὸν βυζαντινὸν ρυθμὸν κατὰ τὸν τύπον τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀγίας Σοφίας.

Τότε φαίνεται ὅτι κατέρριψαν καὶ τὴν στέγην καὶ ἀντικατέστησαν αὐτὴν διὰ κεντρικοῦ θόλου τοῦ καὶ κυριωτέρου χαρακτῆρος τοῦ Βυζαντινοῦ ρυθμοῦ. Αἱ ἐκατέρωθεν τῶν μακρῶν πλευρῶν τοῦ ναοῦ προσανξήσεις αὗται διακρίνονται σήμερον μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ ἐσωτερικοῦ ἐπιχρίσματος ἐκ τῆς διαφόρου τοιχοδομίας. Τὸ πλεῖστον τοῦ ὑλικοῦ τῆς ὅλης οἰκοδομῆς ἀνήκει εἰς τὸν ἀρχαῖον δωρικὸν ναόν, ὡς οἱ μεγάλοι πελεκητοὶ λίθοι τοῦ κρηπιδώματος, τὰ μάρμαρα τῶν παραστάδων τῶν πυλῶν, κίονες, ἐπιστύλια κλπ.

*
* *

Ἀνερευνῶντες τὸ ἕδαφος τῆς καταρρευσάσης Ν. πλευρᾶς τοῦ ναοῦ διακρίνομεν τοὺς ἐκ πάγου λίθους τῆς λεγομένης «στορᾶς», ἐπὶ τῆς ὁποίας οἱ ἀρχαῖοι ἐστερέωνον τὴν πλακόστρωσιν τοῦ ναοῦ.

Ἐπὶ δὲ τοῦ χώρου τῆς περιστάσεως διακρίνονται ἄριστα τὰ ἴχνη τῶν ἐν αὐτῇ κίωνων. Ἐπίσης φαίνεται, ὅτι αἱ μὲν πλάκες τῆς περιστάσεως ἦσαν λευκαί, αἱ δὲ τοῦ σηκοῦ μέλαιναί. Τοῦτο δὲ ἦτο σύνηθες τοῖς ἀρχαίοις, διότι οὕτω ἔλαμπε περισσότερον τὸ ἐν τῷ σηκῷ πολλάκις χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τοῦ θεοῦ.

Τὸ ἐκ μαρμάρου ἀρχαῖον ὑλικὸν τοῦ ναοῦ οἱ χριστιανοὶ μεταποιοῦντες ἐχρησιμοποίησαν εἰς οἰκοδομὴν τοῦ χριστιανικοῦ ναοῦ, ὡς τοῦτο βλέπομεν ἐπὶ τεμαχίου μαρμάρου φέροντος γλυφὰς ἐπὶ δύο ἀντιθέτων πλευρῶν.

Ἐπὶ τῆς μιᾶς αἱ γλυφαί, ἀστράγαλοι καὶ φύλλα ἀκάνθης, εἶνε ἀρίστης τέχνης καὶ μαρτυροῦσι τοὺς καλοὺς τῆς ἀρχαιότητος χρόνους, ἐπὶ δὲ τῆς ἀντιθέτου πλευρᾶς τὸ μάρμαρον ἐκοσμήθη διὰ γλυφῶν χριστιανικῆς τέχνης, τῆς διὰ τρυπάνου γλυφῆς καὶ παριστᾶ ἐπίσης φύλλα, ρόδακας καὶ

σταυρὸν σχήματος ἐν χρήσει κατὰ τὴν Γ' καὶ Ζ' ἑκατονταετηρίδα.

Εἰς τὸ ἱερὸν σώζεται ἀκόμη ὀπισθεν τῆς Ἁγίας Τραπέζης ὑψηλὴ ἢ βάσις τοῦ θρόνου τοῦ ἐπισκοπικοῦ, τὸ λεγόμενον «σύνθρονον». Σώζονται σήμερον αἱ βαθμίδες, δι' ὧν ἀνήρχετο ὁ ἐπίσκοπος ἐπὶ τοῦ ὑψηλοῦ βάθρου. Ἄνω εἰς τὴν μεγάλην κόγχην τὴν κοινῶς λεγομένην «ἀχηβάδα» μόλις διακρίνομεν τοιχογραφίαν παριστώσαν τὴν Πλατυτέραν.

Κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν, ὅποτε ὁ ναὸς ἐσώζετο ἀκόμη ἀκέραιος, οἱ Τοῦρκοι κατέστρεψαν διὰ τῶν λογγῶν τὴν τοιχογραφίαν ταύτην, ὡς καὶ ἄλλας εἰς ἄλλα μέρη τοῦ ναοῦ. Σήμερον μόλις διακρίνει τις τὸ σχῆμα τῆς Μητρὸς τοῦ Κυρίου δεομένης.

Τὸ εἰκονοστάσιον, στηριζόμενον ἐπὶ θωρακίων κεκοσμημένων διὰ σταυρῶν ἀρχαιοτάτου τύπου, εἶνε ὅλως κτιστὸν καὶ λίαν χαμηλόν.

Ἐπὶ τῆς λείας ἐπιφανείας κεχρισμένης διὰ μαρμαροκονιάματος εἰσὶν ἐξωγραφημέναι εἰκόνες. Δὲν ὑπῆρχον λοιπὸν φορηταὶ εἰκόνες εἰς τὸ εἰκονοστάσιον τοῦτο, ὅπερ ἦτο τόσον χαμηλόν, ὥστε ἐξωθεν νὰ φαίνωνται οἱ ἐν τῷ ἱερῷ λειτουργοῦντες ἱερεῖς. Κατὰ τὴν μετασκευὴν ὅμως τοῦ ναοῦ τὸ εἰκονοστάσιον ἐπεχρίσθη ἐκ νέου διὰ μαρμαροκονιάματος καὶ ἐξωγραφήθησαν νέαι εἰκόνες. Τώρα δέ, ὅτε εἰς πλεῖστά μέρη κατέπεσε τὸ νεώτερον ἐπίχρισμα, ἐνεφανίσθησαν αἱ παλαιότεραι εἰκόνες μὲ τοὺς ἀδρούς καὶ σοβαροὺς χαρακτῆρας. Συγκρίνοντες τὰς δύο ταύτας τοιχογραφίας δυνάμεθα εὐκόλως νὰ διακρίνωμεν τὴν διαφορὰν τῆς τέχνης κατὰ τὰς δύο ἐποχάς. Μολονότι καὶ τοῦτο δὲν δύναται τις νὰ εἴπη ἀπολύτως, καθ' ὅτι εἶνε γνωστὸν, ὅτι ἡ βυζαντινὴ ἀγιογραφία, ὡς ἐδημιουργήθη κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ χριστιανισμοῦ, δυστυχῶς ἔκτοτε ἔμεινε στάσιμος ὡς πρὸς τὸν ρυθμόν, τὸ ἀκαμπτον καὶ ἄτεχνον τοῦ περιγράμματος καὶ ἐν γένει τὴν τεχνικὴν ἐκτέλεσιν· προώδευσε μόνον ὡς πρὸς τὸ διακοσμητικὸν μέρος. Ἀπὸ τῆς ὠραίας πύλης ἀπλοῦται μακρὰ καὶ στενὴ σολέα, ἀκριβῶς ὡς ἐκείνη τῆς βυζαντινῆς ἐκκλησίας, ἣτις ἐκτίσθη ἐν τῷ περιφήμῳ ἔργα-

στηρίω τοῦ Φειδίου ἐν Ὀλυμπίᾳ, δεῖγμα καὶ τοῦτο τῆς μεγάλης ἀρχαιότητος τοῦ ναοῦ. Εἰς τὸν κεντρικὸν ναὸν ἴστανται ἀκόμη μεγαλοπρεπεῖς καὶ ὑψηλοὶ οἱ τέσσαρες πεσσοὶ ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐστηρίζοντο τὰ τέσσαρα μεγάλα τόξα τὰ ὑποβαστάζοντα τὸν κεντρικὸν μέγαν θόλον. Τὰ ἐκατέρωθεν κλίτη,

Ἡ ἀριστερὰ πύλη μέρος τοῦ εἰκονοστασίου
καὶ τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ βήματος.

ἀναλόγως εἶνε πολὺ στενά, διότι αἱ διαστάσεις τοῦ ἀρχαίου δωρικοῦ ναοῦ ἔμειναν αἱ αὐταί.

Στεγάζονται δὲ καὶ ταῦτα δι' ἡμικυλινδρικών ὀροφῶν ἢ σταυροθολίων καλουμένων. Ὁ κεντρικὸς θόλος κατέπεσε. Σώζονται μόνον αἱ βάσεις, αἵτινες μαρτυροῦσιν ὅτι ἦτο ἄνευ τυμπάνου, κατὰ τὸν τύπον τοῦ θόλου τῆς Ἀγίας

Σοφίας. Ἦτο δὲ ἐκτισμένος δι' ἐλαφρῶν πλίνθων καὶ διὰ σπογγολίθων διὰ τὴν ἐλαφρότητα.

Ἐσωτερικῶς ὅλος ὁ ναὸς ἐκοσμεῖτο μὲ τοιχογραφίας παραστάσεων ἐκ τῆς Π. καὶ Ν. Διαθήκης καὶ διὰ διαφόρων ἁγίων, τῶν ὁποίων ἴχνη σώζονται ἐπὶ τῶν φαντωμάτων τῶν τόξων. Ψηφιδωτῶν εἰκόνων οὐδαμοῦ εἶδον ἴχνη. Ὁ νάρθηξ τοῦ ναοῦ εἶνε στενός. Ὁ δὲ τοίχος ὁ χωρίζων τὸν τοῦ κυρίως ναοῦ εἶνε νεωτέρας κατασκευῆς.

Συνεχόμενον τῷ νάρθηκι ὑπάρχει καὶ ἕτερον χαμηλότερον τοῦ ναοῦ σχεδὸν ὑπόγειον οἰκοδόμημα τετράγωνον θολοσκεπὲς μὲ διάφορα διαμερίσματα ἐπίσης θολοσκεπῆ.

Πιθανὸν τὸ σχεδὸν ὑπόγειον τοῦτο οἰκοδόμημα νὰ ἐχρησίμευεν ὡς βαπτιστήριον καὶ κατηχουμενεῖον.

*
**

Ἐπὶ τοῦ οἰκοδομήματος τούτου ἀνέρχεται τις διὰ βαθμίδων κειμένων ἐπὶ τῆς ἔξωτερικῆς Ν. αὐτοῦ πλευρᾶς, διότι, κατὰ τὴν ὁμολογίαν τοῦ Παπα - Γιώργη, ἐκεῖ ἐπάνω ἦτο ἄλλοτε, κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους βέβαια, ἡ κατοικία τοῦ ἐπισκόπου, ἡ «Ἐπισκοπή» ὡς καὶ σήμερον ὀνομάζεται ἡ θέσις. Σήμερον ὅλος ὁ χῶρος καλύπτεται ὑπὸ θάμνων καὶ χόρτων. Ὁ Millet εἶδε τὸν ναόν, ἀλλὰ περὶ τοῦ συνεχομένου τούτου οἰκοδομήματος οὐδὲν ἀναφέρει.

Ἐπίσης καὶ ὁ ἡμέτερος Γ. Λαμπάκης, ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τοῦ Παπα - Γιώργη περὶ τοῦ ἐν λόγῳ ὑπογείου οἰκοδομήματος, ἐσήκωσε τοὺς ὄμους. Τὰ παράθυρα εἶνε πάντα τοξοειδῆ πρὸς τὰ ἄνω. Ἡ στεφάνη κοσμεῖται δι' ὀπτῶν πλίνθων. Κατὰ δὲ τὴν ἐποχὴν τῆς δουλείας φαίνεται ὅτι τὰ ὑαλόφρακτα ἀνοίγματα εἶχον ἀποφραχθῆ διὰ κοινοῦ τοίχου πρὸς σμίκρυνσιν, καταλειπομένου μόνον στενοῦ καὶ μακροῦ εἰς τὸ κέντρον ἀνοίγματος. Τοῦτο παρατηρεῖται εἰς τὰ ὀπωσδήποτε πλησίον τοῦ ἔξωτερικοῦ ἐδάφους, εἰς δὲ τὰ κείμενα ὑψηλότερον δὲν συμβαίνει τὸ αὐτό. Ἴσως ἐγένετο τοῦτο, τὸ μὲν διὰ νὰ μὴ εἰσέρχεται πολὺ φῶς εἰς τὸν ναόν, τὸ δὲ διὰ νὰ

μὴ εἶνε εὐκόλος ἢ διὰ τῶν παραθύρων εἴσοδος κλεπτῶν ἢ βεβήλων.

Ὅλον τὸ ἔδαφος τοῦ ναοῦ ἔχει καλυφθῆ ὑπὸ τοῦ καταρρέυσαντος ὑλικοῦ τοῦ θόλου, ὡς καὶ ἀπάσης σχεδὸν τῆς Ν. πλευρᾶς τοῦ ναοῦ. Ἐξ ἐλαχίστων μόνον ἀκαλύπτων μερῶν διακρίνομεν, ὅτι ἦτο ὅλον τὸ ἔδαφος πλακόστρωτον καὶ δὴ διὰ τῶν πλακῶν ἴσως τοῦ ἀρχαίου δωρικοῦ ναοῦ.

Κατὰ τὴν ὁμολογίαν τοῦ Παπα-Γιώργη, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ ὑπῆρχε καὶ ἄμβων. Πολὺ πιθανὸν οὗτος θὰ ἦτο

Ἐπίδες τοῦ ναοῦ.

κατὰ τὸν τύπον τῶν ὀλίγων σωζομένων ἐν τισὶ ναοῖς μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους καὶ τοῦ γνωστοῦ ἐν τῷ ναῷ τῆς μονῆς Μεταμορφώσεως Μετεώρων.

Ὅλον τὸ οἰκοδόμημα ἐκτίσθη κατὰ μὲν τὰς βάσεις διὰ μεγάλων πελεκητῶν πωρίνων λίθων τοῦ ἀρχαίου ναοῦ, τὸ δὲ λοιπὸν διὰ πελεκητῶν ἐξ ἀσβεστολίθου, κατὰ τὸν παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς συνήθη ἰσοδομικὸν τρόπον, συνδεομένων τῶν ἀρμῶν δι' ὀπτῶν πλίνθων. Ὁ ἀρχαιότατος καὶ ὠραιοτάτος οὗτος ναὸς κατέρρευσε ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν Μεγάλην

Ἐπανάστασιν, ἀφ' ὅτου ἢ ἄλλοτε πλουσία καὶ πολυάνθρωπος μεσαιωνικὴ πόλις Χριστιάνοι, ἐρημωθεῖσα κατοίκων, κατέστη τὸ σήμερον μικρὸν καὶ ἄσημον χωρίον, τοῦ ὁποίου οἱ πτωχοὶ κάτοικοι ὀλίγον ἐνδιαφέρονται νὰ διατηρῶσι τὰ μεσαιωνικὰ μνημεῖα τοῦ τόπου των.

Τότε ἤρχισαν νὰ φύωνται ἐπὶ τῆς στέγης καὶ περὶ τὸν θόλον τοῦ ναοῦ τὰ παντοειδῆ δενδρύλλια, αἱ ρίζαι τῶν

Κρήναι ἐκ μεσαιωνικοῦ ὑδραγωγείου καὶ ὁ νερόμυλος τοῦ Παπα-Γιώργη.

ὁποίων διὰ τοῦ χρόνου κατέστρεψαν τὸ ἐνδοξον τοῦτο τοῦ μεσαιωνικοῦ πολιτισμοῦ μνημεῖον.

Καὶ ἀληθῶς . . . τίς θὰ ἐπίστευέ ποτε, ὅτι ὁ ἐλάχιστος τῶν σπόρων, ριφθεὶς ἐκεῖ ἐπάνω ὑπὸ τῆς πνοῆς τοῦ ἀνέμου, ἐμφωλεύων εἰς μίαν γωνίαν, ἀφανῆς καὶ ἀδύνατος ἐν τῇ ὑπομονητικῇ βραδύτητι, θὰ συνεμάχει μὲ τὴν βροχὴν, μὲ τοὺς ἀνέμους, μὲ τὴν ἀκηδῖαν καὶ ἀφροντισίαν τῶν ἀνθρώπων, θὰ ἤνοιγε ρήγματα, θὰ μετεκίνει τοὺς λίθους, θὰ ἔσειε τὸν μεγαλοπρεπῆ θόλον καὶ τέλος θὰ κατηδάφιζε τὸ ἀληθῶς ὠραῖον αὐτὸ οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον μέχρι τινὸς ἐσώζετο ζωντανὸν μνημεῖον τῆς δόξης καὶ τοῦ μεγαλείου τῶν εὐτυχῶν ἐκείνων χρόνων!

Ὁ περὶ τὸν ναὸν χῶρος εἶνε νεκροταφεῖον τοῦ μικροῦ χωρίου.

Κατὰ Σάββατον, μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, αἱ γυναῖκες ἀνάπτουν τὰ νεκροκάνδηλα καὶ λιβανίζουσιν τὰ μνήματα — μαζὶ μ' αὐτὰ καὶ τὰ λείψανα τοῦ νεκρωθέντος Ναοῦ . . .

Κυπριασσία 1929.

N. MARTINIS Δ. Θ.

